

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
«АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ ІМЕНІ ПАВЛА ЧУБИНСЬКОГО»
КАФЕДРА «МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО ЕСТРАДИ»**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з навчальної роботи

Сергєєнко О.М.

01 вересня 2023 року

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
СЦЕНІЧНА МОВА**

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Галузь знань	02 Культура і мистецтво
Спеціальність	025 Музичне мистецтво
Освітня програма	«Музичне мистецтво естради» «Звукорежисура»
Статус дисципліни	вибіркова

Київ – 2023 р.

Робоча програма навчальної дисципліни «Сценічна мова» для здобувачів вищої освіти галузі знань **02 Культура і мистецтво** спеціальності **025 Музичне мистецтво**.

Розробники:

Петрова О. М. – заслужена артистка України, доцент кафедри «Музичне мистецтво естради»

Рибалко І.В. - викладач кафедри

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри «Музичне мистецтво естради»

Протокол № 2 від 01 вересня 2023 р.

Завідувач кафедри **Карпенко-Боднарук Ж.Л.**

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Рік підготовки: 3	
Загальна кількість годин – 90		
Кількість модулів – 1	Семестр: 6	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2	Лекції: -	
	Практичні (семінарські):	
	Індивідуальні:	
	32	8
Вид підсумкового контролю: Диференційований залік	Самостійна робота:	
Форма підсумкового контролю: фронтального опитування, виконання індивідуальних, практичних завдань,	58	82

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «Сценічна мова» є:

вміння говорити з людьми, вміти комфортно почувати себе на сцені та зрозуміло доносити свою думку імпровізовано та у різних за стилем і жанрами художніх творах, усвідомити засоби, прийоми та методи формування виконавської майстерності, навчитися застосовувати їх у професійній діяльності

Завдання: оволодіти “зовнішньою” та “внутрішньою” технікою словесної дії, орфоєпією, логічною та емоційною виразністю мови, набути навички виконавської майстерності та безпосереднього спілкування з глядачем.

Освітній процес з навчальної дисципліни «Сценічна мова» здійснюється у формі навчальних занять, заходів поточного та підсумкового контролю. Основною формою занять є індивідуальний урок. Модуль навчання курсу передбачає формування компетентностей, що стають основою для подальшого навчання та досягнення нормативних навчальних результатів після завершення опанування курсу.

Загальні компетентності (ЗК), Спеціальні компетентності (СК)

Загальні (ЗК) 2, 7, 8

ЗК 2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 7. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК 8. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

Спеціальні (СК) 1, 5, 13, 18

СК 1. Здатність демонструвати достатньо високий рівень виконавської майстерності.

СК 5. Здатність використовувати знання про основні закономірності й сучасні досягнення у теорії, історії та методології музичного мистецтва.

СК 13. Здатність використовувати широкий спектр міждисциплінарних зв'язків.

СК 18. Здатність свідомо поєднувати інновації з усталеними вітчизняними та світовими традиціями у виконавстві, музикознавстві та музичній педагогіці.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «Сценічна мова» є опанування таких навчальних дисциплін:

Українська мова за професійним спрямуванням;

Спеціальний клас за видами.

Сценічно-виконавська майстерність

Режисура естради

Постановка сценічного номеру

Самоменеджмент

Культурологія

Етика та естетика

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання

Програмні результати навчання (ПРН)

ПРН 1, 3, 11

ПРН 1. Демонструвати артистизм, виконавську культуру та технічну майстерність володіння інструментом (голосом) на належному фаховому рівні під час виконавської (диригентської) діяльності.

ПРН 3. Демонструвати різні методики удосконалення виконавської діяльності.

ПРН 11. Застосовувати теоретичні знання та навички в редакторській / менеджерській / лекторській / звукорежисерській практичній діяльності.

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Сценічна мова»:

ПРН 1, 3, 11

ПРН 1. Демонструвати артистизм, виконавську культуру та технічну майстерність володіння інструментом (голосом) на належному фаховому рівні під час виконавської (диригентської) діяльності.

ПРН 3. Демонструвати різні методики удосконалення виконавської діяльності.

ПРН 11. Застосовувати теоретичні знання та навички в редакторській / менеджерській / лекторській / звукорежисерській практичній діяльності.

У результаті опанування дисципліни студенти повинні володіти знаннями та

вміннями:

- орієнтуватись у проблемі вибору навчально-художнього матеріалу;
- використовувати вміння, знання і навички, пов'язаних з розвитком спостережливості, реакції, гнучкості, вибірковості необхідного матеріалу для оволодіння умінням цілеспрямовано і продуктивно діяти на сцені у запропонованих обставинах;
- встановлювати контакти з одногрупниками, обговорювати, аналізувати й оцінювати художньо-творчу роботу, планувати процеси створення сценічного образу;
- використовувати набуті знання в практичній творчій, професійній діяльності.

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання
Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

1. робота на уроці: знання теорії, вправи, етюди;
2. відкритий урок із показом вправ, етюдів;
3. диференційований залік у формі показу.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: семестровий підсумковий (залік).

Оцінювання знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою, яка переводиться відповідно у національну шкалу («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та шкалу європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС – А, В, С, D, E, FX, F).

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	Відмінно	A	Відмінно (відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок)
82-89	Добре	B	Дуже добре (вище середнього рівня з кількома помилками)
75-81		C	Добре (в цілому правильне виконання з певною кількістю суттєвих помилок)
67-74	Задовільно	D	Задовільно (непогано, але зі значною кількістю недоліків)
60-66		E	Достатньо (виконання задовольняє мінімальним критеріям)
35-59	Незадовільно	FX	Незадовільно (з можливістю повторного складання)
1-34		F	Незадовільно (з обов'язковим повторним курсом)

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

МОДУЛЬ 1														
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	СР	МК	Всього
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	10	30	100

Оцінювання практичного завдання змістового модуля

Бали за національною шкалою	Оцінка в балах	Критерії оцінювання
5	5	отримують студенти, які вільно володіють інструментальними навичками, технічною та художньо-виконавською майстерністю; усвідомленою та артистичною грою на інструменті, яскраво та переконливо втілюють музичний образ
4	4	отримують студенти, які на середньому рівні володіють інструментально-технічними навичками та художньо-виконавськими вміннями. Впевнене виконання програмових вимог з незначною кількістю змістовних помилок.
3	3	отримують студенти, які недостатньо володіють інструментальними навичками, допущено значну кількість художньо-технічних помилок.
2	2	Часткове виконання завдань. Завдання виконані на мінімальному рівні

Кількість балів за роботу з практичним матеріалом, під час виконання самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- своєчасність виконання навчальних завдань;
- повний обсяг їх виконання;
- індивідуальні завдання;
- контрольне прослуховування;
- урок - концерт;
- модульна контрольна робота

Вид діяльності здобувача вищої освіти	МОДУЛЬ 1	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Індивідуальні заняття	12	20
Колоквіум	1	20
Виконання практичних завдань	2	20
Самостійна робота	3	10
Диференційований залік	1	30
	10	100

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю
Семестровий диференційований залік
Шкала оцінювання

Національна 5 – ти бальна шкала	бали модульного контролю знань	Сума балів (R)	Шкала ECTS
5 (відмінно) Студент повністю оволодів теоретичним і практичним матеріалом дисципліни. Робить власні висновки, аналізує вивчений матеріал, самостійно оцінює явища, факти, виявляючи при цьому особисту позицію. Використовує додаткову літературу, періодику.	26-30	90-100	A
4 (добре) Студент володіє вивченим матеріалом на достатньому рівні. Аналізує матеріал, наводить власні приклади, але не завжди впевнено і точно. Самостійно готує практичні завдання, але має потребу в консультації викладача.	21-25	82-89	B
3 (задовільно) Студент засвоїв менше половини навчального матеріалу, але виявляє знання і розуміння основних питань теми і здатен поверхово аналізувати вивчений матеріал та відтворювати практичні завдання з помилками. Плується в термінології.	17-20	74-81	C
	12-16	64-73	D
2 (незадовільно) Студент не засвоїв навчальний матеріал. Не усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності.	7-11	60-63	E
	4-6	35-59	FX
	0-3	0-34	F

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

МОДУЛЬ 1

Змістовний Модуль 1

Тема 1. Знайомство. Культура мови. Гімнастика О. Стрельнікової. Артикуляційна гімнастика.

Тема 2. Анатомія і фізіологія мовного апарата. Вібраційний масаж. Поняття опори та куполу.

Тема 3. Дикційна нормативність.

Правильна дикція залежить від правильної артикуляції. Артикуляція є результатом рухливості всіх органів, що беруть участь в процесі вимови звуку. До цих органів належать активні – щелепи, язик і губи, і пасивні: альвеоли (горбки над верхніми зубами), тверде і м'яке піднебіння. При чому, артикуляційні рухи кожного органа мають свою специфіку в творенні звуків. Вправи.

Тема 4. Орфоепічна нормативність.

Фонетичної організації. Норми правильної вимови Асиміляція, подвоєння.

Типи дихання. Найбільш доцільний тип дихання.

Тема 5. Скоромовки та приказки.

Виразне читання. Вправи на підвищення та пониження тону. Вправи зі скоромовками та вправи з дикції. Гукання. Діапазон та реєстри.

Тема 6. Описова проза.

Словесна дія. Поняття активного дієслова та впливу на глядача. Робота з описовою прозою — практика. Робота з гекзаметром. Пошук засобів виразності.

Змістовний Модуль 2

Тема 7. Ліричний образ автора при виконанні віршованого матеріалу. Вибір матеріалу. Інтимна лірика. Громадянська лірика. Вибір матеріалу.

Тема 8. Вірші. Основи віршування. Основні поетичні жанри та форми.

Стопи. Віршовані розміри. Вміння визначати віршовані розміри. Правила роботи з віршованою формою. Особливості роботи читця над віршованими текстами.

Тема 9. Робота над сатиричним та гумористичним жанрами.

Вибір матеріалу. Аналіз, пошук позиції автора. Загальні вимоги до втілення, основні прийоми спілкування з глядачем.

Тема 10. Пошук виразних засобів в гумористичному матеріалі.

Аналіз, пошук виконавського стилю. Пошук засобів виразності в гумористичному оповіданні.

Тема 11. Монолог.

Вибір матеріалу. Пошук виразних засобів для монологу. Наскрізна дія в монолозі.

Тема 12. Створення сценарію конференсу естрадного концерту.

Дія - основа існування ведучого на сцені. Спілкування з глядачевою залю.

Підготовка глядачів до сприйняття номера. Створення атмосфери спільності сцени зали.

Назви тем модулів	Кількість годин										
	Форма навчання:										
	денна форма					заочна форма					
	Усього	у тому числі									
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	Усього	лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
Модуль 1											
Змістовий модуль 1											
Тема 1. Знайомство. Культура мови. Гімнастика О. Стрельнікової. Артикуляційна гімнастика.	10				4	6	10				10

Тема 2. Анатомія і фізіологія мовного апарата.	8				2	6	8					8
Тема 3. Дикційна нормативність.	7				2	5	7				1	6
Тема 4. Орфоепічна нормативність.	8				4	4	8				1	7
Тема 5. Скоромовки та приказки.	6				2	4	6				1	5
Тема 6. Описова проза.	6				2	4	6				1	5
Всього змістовий модуль 1	45				16	29	45				4	41
Поточний контроль знань												
Змістовий модуль 2												
Тема 7. Ліричний образ автора при виконанні віршованого матеріалу.	10				4	6	10				1	9
Тема 8. Вірші. Основи віршування. Основні поетичні жанри та форми.	10				4	6	10					10
Тема 9. Робота над сатиричним та гумористичним жанрами.	6				2	4	6				1	5
Тема 10. Пошук виразних засобів в гумористичному матеріалі.	6				2	4	6				1	5
Тема 11. Монолог.	6				2	4	6				1	5
Тема 12. Створення сценарію конференсу естрадного концерту.	7				2	5	7					7
Всього за змістовим модулем 2	45				16	29	45				4	41
Модульний контроль знань. Диференційований залік												
всього за модулем 1	90				32	58	90				8	82

7. ТЕМИ АУДИТОРНОЇ РОБОТИ

Теми аудиторної роботи	денна форма навчання	заочна форма навчання
Тема 1. Знайомство. Культура мови. Гімнастика О. Стрельнікової. Артикуляційна гімнастика.	4	
Тема 2. Анатомія і фізіологія мовного апарата.	2	
Тема 3. Дикційна нормативність.	2	1
Тема 4. Орфоепічна нормативність.	4	1
Тема 5. Скоромовки та приказки.	2	1
Тема 6. Описова проза.	2	1
Тема 7. Ліричний образ автора при виконанні віршованого матеріалу.	4	1
Тема 8. Вірші. Основи віршування. Основні поетичні жанри та форми.	4	
Тема 9. Робота над сатиричним та гумористичним жанрами.	2	1
Тема 10. Пошук виразних засобів в гумористичному матеріалі.	2	1
Тема 11. Монолог.	2	1
Тема 12. Створення сценарію конференсу естрадного концерту.	2	
всього за модулем 1	32	8

8. ТЕМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Теми самостійної роботи	денна форма навчання	заочна форма навчання
Тема 1. Знайомство. Культура мови. Гімнастика О. Стрельнікової. Артикуляційна гімнастика.	6	10

Тема 2. Анатомія і фізіологія мовного апарата.	6	8
Тема 3. Дикційна нормативність.	5	6
Тема 4. Орфоепічна нормативність.	4	7
Тема 5. Скоромовки та приказки.	4	5
Тема 6. Описова проза.	4	5
Тема 7. Ліричний образ автора при виконанні віршованого матеріалу.	6	9
Тема 8. Вірші. Основи віршування. Основні поетичні жанри та форми.	6	10
Тема 9. Робота над сатиричним та гумористичним жанрами.	4	5
Тема 10. Пошук виразних засобів в гумористичному матеріалі.	4	5
Тема 11. Монолог.	4	5
Тема 12. Створення сценарію концерту естрадного концерту.	5	7
всього за модулем 1	58	82

9. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота є важливим елементом всієї системи підготовки у вищому навчальному закладі будь-якої форми навчання і сприяє кращому засвоєнню та ефективному опануванню навчального матеріалу.

Зміст самостійної роботи студентів у форматі дисципліни «**Сценічна мова**» визначається робочою програмою дисципліни, методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача.

Самостійна робота передбачає виконання різних видів завдань (репродуктивних, за зразком, реконструктивно-варіативних, частково-пошукових, навчально-дослідних), спрямованих на отримання, закріплення студентом нових та набутих знань, їх систематизацію й узагальнення; формування практичних вмінь та навичок; контроль готовності студента до аудиторних занять, інших контрольних заходів.

Першочерговим завданням викладача є:

- а) Допомогати студенту організувати час, відведений для самостійної роботи.
- б) Роз'яснювати студентам зміст, форму та методику завдань:
- в) Закріплення технічних прийомів у підготовці до показу;
- г) Навчити студентів самостійно працювати з рекомендованою літературою.

Самостійна робота допоможе активізувати пізнавальну діяльність студентів денної форми навчання та надасть допомогу у вивченні даної дисципліни студентам заочної форми навчання.

При організації самостійної роботи студента на засіданнях кафедри передбачається можливість отримання необхідної консультації (години чергування викладача згідно з графіком), що зазначається у переліку тем або окремих питань самостійної роботи.

10. ВИМОГИ ДО ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ЗАЛІКУ

Рівень занять повинен відображати науковість і точність фактичного матеріалу, використання останніх досягнень, реалізацію навчальних, виховних і розвиваючих завдань. Оптимальність відкритих занять визначає вживання нових педагогічних технологій, прийомів і методів викладання, за допомогою яких

реалізуються цілі заняття, формування знань, умінь і навиків на основі самостійної пізнавальної діяльності студентів. Відкрите заняття повинне служити ілюстрацією висновків, до яких прийшов викладач в результаті педагогічного експерименту, результату роботи за педагогічною технологією.

На диференційованому заліку студент демонструє уміння і навички відповідно теми заняття. На ньому, як правило, проводиться демонстрація навиків практичної та індивідуальної роботи.

Диференційований залік виконує функції:

- Інформаційну щодо рівня підготовленості студентів;
- Діагностуючу – встановлюються причини певних прогалин у знаннях студентів.
- Мотивуючу - стимулює подальше удосконалення діяльності студентів;
- Прогнозуючу - дозволяє окреслювати шляхи зростання майстерності студента.

11. ЗАВДАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ:

На індивідуальних заняттях майбутні фахівці вчаться володіти сценічною мовою, її основними законами та творчо підходити до художнього вирішення текстового матеріалу. Студент повинен оволодіти дихальною системою мовного апарату; виконати комплекс вправ для перевірки правильного дихання; працювати над дикцією як головним інструментом майстра сценічного мистецтва; засвоїти принципи роботи над розвитком і постановкою мовного голосу; вивчити закони та правила логіки в мовній дії; оволодіти нормами орфоєпії української мови; працювати над віршованими творами, творами комедійного характеру та над іншими художньо-літературними формами.

- підготовка до самостійного виконання практичних завдань;
- підготовка студентів до практичного показу на диференційованому заліку;
- набуття вмінь та застосування знань на практиці;
- підготовка студентів до майбутньої практичної діяльності тощо.

Основною вимогою до проведення занять є забезпечення розуміння студентами теоретичних основ і творчого виконання практичної роботи. Ефективність індивідуальних занять залежить від самостійності виконання роботи кожним студентом. Тематика і плани проведення занять із переліком рекомендованої літератури заздалегідь доводяться до відома студентів. Навчальний репертуар з дисципліни формується викладачем самостійно з урахуванням індивідуальних здібностей та розвитку здобувачів освіти.

12. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Словесні	Наочні	Практичні
Розповідь	Ілюстрація	Практична робота
Пояснення	Демонстрація	
Бесіда	Спостереження	
Лекція		
Інструктаж		

13. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Вивчення навчальної дисципліни передбачає використання LMS Moodle — інтегрованої комп'ютерної системи закладу вищої освіти та в разі проведення онлайн занять — засобів відео зв'язку (Zoom, Google Meet).

Технічні засоби:

Аудіо-апаратура, Музична апаратура TV панель Samsung

Комп'ютер та/або ноутбук

Обладнання

Музичні інструменти за видами Фортепіано «Україна» та/або синтезатор
Необхідний реквізит (за потребою)

Методичне та програмне забезпечення

1. Положення про організацію освітнього процесу
2. Положення про академічну доброчесність
3. Положення про науково-дослідну та творчо-пошукову роботу здобувачів вищої освіти Комунального закладу вищої освіти Київської обласної ради "Академія мистецтв імені Павла Чубинського"
4. Навчальний план
5. Освітня професійна програма
6. Силабус
7. Робоча навчальна програма.
8. Методичні вказівки та рекомендації
9. Наукова, навчальна та методична література
10. Наочність (відеозаписи).

14. ЛІТЕРАТУРА

14.1. Основна

1. Антологія сучасної новелістики та лірики України 2010 / упоряд. О. Апальков. Канів : «Склянка часу», 2010. 392 с.
2. Антологія української поезії ХХ ст. : від Тичини до Жадана / упоряд. І. Малкович. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2020, 2016 с.
3. Біленька А.М. Еволюція сценічного слова у вітчизняному історико-культурному процесі. : Культура України., Вип. 72., 2021., с.7-12
4. Болба В. М. Логопедична скринька : матеріали для формування правильної вимови звуків [л] – [л'], [р] – [р'], [ш], [ж], [ч] Тернопіль : Мандрівець, 2015.
5. Гладішева А.О. Сценічна мова (дикційна та орфоепічна нормативність) : навч. посіб. Київ, 2007. 264 с.
6. Грицан Н.В. Техніка сценічного мовлення: навч.-методичний посібник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Івано-Франківськ, 2020. 286 с., іл.
7. Зайцев В.П. Майстерність артиста і ведучого : навч. посіб. Київ : НАКККіМ, 2016.
8. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»: чинне законодавство станом на 01 січня 2020 року: Офіц. текст. Затв. Указом Президента України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII. Голос України,

2019. 16 трав. № 90 (7096). С. 16–23.

9. Ігнатюк М.М., Сулятицький М.І. Свічадо зореслова: Посібник хрестоматія зі сценічної мови для студентів вищих навчальних закладів культури і мистецтв. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 532с.
10. Кушнір Р. Великий оратор або як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич, Коло, 2013.
11. Лужецька Л. Орфоепічна грамотність як складник мовленнєвої культури особистості. : III Соціокультурний аспект становлення мовної особистості., Рідне слово в етнокультурному вимірі., 2015 с. 470-478
12. Наконечна О. В. Основи сценічного мовлення : навч. посіб. / Оксана Василівна Наконечна; В.о. Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова.– Одеса : Астропринт, 2010.
13. Панасенко Т.М. Українські прислів'я і приказки. Харків : Фоліо, 2004. 349 с.
14. Українська класична література. Вибране : п'єси, вірші, байки. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2012, 480 с.
15. Пасинок В. Основи культури мовлення. : Центр навчальної літератури., 2019
16. Пономарів О. Українське слово для всіх і для кожного / Олександр Пономарів. – К. : Либідь, 2013. – 359 с.
17. Хоролець, Л. Сценічна мова. : методичні рекомендації до практичних занять для студентів I–II курсів освітнього рівня «Бакалавр» спеціальності 026 «Сценічне мистецтво» / розроб. Хоролець Л.І. Київ : НАКККиМ, 2018 р. 27 с.
18. Хоролець Л.І. Стаття «Слово мовлене» / Міжнародний вісник, Культурологія, Філологія, Музикознавство, НАКККиМ, 2016, № 2.

14.2. Інтернет посилання

1. Вправи для покращення дикції від Наталки Пазюк. Я хочу з тобою говорити : YouTube-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=6Vdu73pICj0> (дата звернення: 19.08.2021).
2. Гарна вимова : YouTube-канал. URL: <https://bit.ly/3D3vNrt> (дата звернення: 19.08.2021).
3. Голос і Мовлення : YouTube-канал. URL: <https://www.youtube.com/channel/UC7f6DvS9mf1T1LJog7kSzVA>
4. Дерево казок : веб-сайт. URL: <https://derevo-kazok.org/> Орфоепія. Орфоепія і культура мовлення. Навчальні матеріали онлайн: веб-сайт. URL: <https://pidru4niki.com/1298010840537/dokumentoznavstvo/orfoepiya> (дата звернення: 19.08.2021).
5. Орфоепія. Орфоепічні норми української літературної вимови. URL: <https://bit.ly/3sztrCu>
- a. Дихальна гімнастика О. Стрельникової <https://www.youtube.com/watch?v=fWU9INOh74I>
6. Дихальні вправи за методикою Стрельникової <https://www.youtube.com/watch?v=e6FZvhQBiY4>